

את המרור. אבל בפסח שהיו אבותינו וכו' אינו מראה את הזרוע. מה טעם? שלא ליתן עליה שם קרבן ויהא נראה כאוכל קדשים בחוץ (שלא בירושלים).

ט קורין את ההלל (שלא בכרכה לפניו) ומפסיקין אותו מחוץ סעודה. אומרים שחי חללות (ער: חלמיש למעינו מים) לפני סעודה, ומסיימין בכרכה על הגאולה: ברוך אשר גאלנו וכו', וחוחמין: ברוך גאל ישראל. מיד מברכין בופה"ג ושוחין כוס שני.

י הכל נוטלין יריהם ומברכין על הנטילה. המסדר בוצע על שחי מצות השלמות (פ' קסג' ה) והפרוסה ביניהן. משברך: ברוך המוציא וכו', מניח מידו את התחתונה ומברך על העליונה ועל האמצעית (הפרוסה): ברוך אקב"ו על אכילת מצה. מיד חולש משחיהן, כוית מזו וכוית מזו ומיסב, ואוכלן כאחת. אף לבני ביתו חולש ונותן כשחי זיתים לכל אחד ואחד. היה קשה עליהם לאכלן כאחת, אוכלין אותן בזו אחר זו, וכוית של המוציא חחלה; ובלבד שלא יפסיקו ביניהן ואפי' מחוץ שהייה גרידה.

יא נוטל כוית מרור וטובלו בחרוסת. משטבלו, מנערו שלא יחבטל טעם מרור ע"י החרוסת. מברך: ברוך אקב"ו על אכילת מרור, ואוכלו ואינו מיסב. שוב חולש כוית מן המצה התחתונה וחוזר ונוטל כוית מרור (בטיכול בחרוסת) וכורך מצה ומרור ואוכלם ביחד משום: זכר למקדש כהלל וכו' ואוכל בהסיבה. כשם שהוא עושה כך הוא נותן לבני ביתו לעשות. — אוכלין סעודתם ושוחין כצרכם וכהנאחם. אבל צריכין לזוהר שלא יהא שבעם וגמר אכילתם בא אלא מחוץ אכילת „אפיקומן“. כיצד?

יב גמרו סעודתן, אוכלין כוית מצה מן הפרוסה המוצנעת (ד"ו); המסדר אוכל כוית שלו בהסיבה. והיא נאכלת במקום קרבן פסח. לפיכך אסור לאכל אחריה כלום. שכך שנינו: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן (נאכטיש). אלא פסח גופו יהא נאכל אחרון בסעודה. הלכך אף מצה הנבאה במקום פסח אוכלין אותה אחרונה דרך „אפיקומן“ וקודם חצות (פ' רטו' ו). — מן המובחר לאכל באפיקומן כשחי זיתים מצה, כוית ברוך עם כוית, כשם שפסח היה נאכל עם מצה ביחד. יג מזוגו לו כוס שלישי, המסדר מזמן וכלם מברכין על המזון. עד שלא ימזוג, בורקין בכוסותיהם אם הן נקיים, שלא יהו פירורי מצה משחירין בהם. כוס שאינו נקי צריך שטיפה והדחה (פ' קמז' ד). גמרו ברהמ"ז, מברכין בופה"ג ושוחין. מכאן ואילך אסור לשחות יין חוץ מכוס רביעי. — נוהגין לפתוח את הדלת, סימן לליל שימורים (ד"ו וט), ולומר: שפוך חמתך וגו'. מה טיבן של אותן פסוקים? אלא הרינו כקובלין על מחריבי בית המקדש כשעה שעשינו זכר למקדש ולא זכינו לגוף המצוה. ומחוך שאנו קובלין ומשחמשים בלשון הכחוב, אנו מעדיין עלינו שעדין אנו מחעגמין על החורבן כדורו של חורבן (פ' רע"ה).

יד מזוגו לו כוס רביעי, גומר עליו את ההלל; ובני השלחן כמותו. הגיעו לומר: הודו וכו' כי לעולם חסדו, יאמר נא וכו' המסדר אומר והם עונים; ובלבד שיהו שלשה, ואשתו ואפי' קטנים שהגיעו לחינוך בכלל. קראו הלל זה (הלל המצרי) ער: כי מעולם ועד עולם אחה אל, נמשכין בהלל הגדול: הודו וכו' שבשירי זמרה (כ"ו: כי לע"ה) לשבת וליו"ט. גמרו אותן, אומרים ברכת השיר: נשמת כל

חי וכו' ישתבח וכו', וחוחמין: ברוך וכו' הכוחר בשירי זמרה וכו'. כוס רביעי הכל אין פוחתין בו מלשחות רביעית כלה. מברכין בופה"ג לפניו ומעין שלש (על הגפן ועל פרי הגפן) לאחריו. מיד משלימין חיקון שבהגדה.

מן אין שוחין כל משקה אחר ד' כוסות, חוץ מן המים. — היחה שינה חוטפחו, כבר יצא; ואם לאו, עוד הוא קורא מגילת שיר השירים (פ' קנח' ו). קרב לישן אינו קורא אלא פרשת שמע בלבד ואומר ברכת המפיל, ואין צריך לעניני רחמים משום שמירה (פ' קנה' א, ב). ומה נשתנה הלילה הזה? אלא לפי שהוא משומר ובא מכל פגע עד סוף כל הדורות. שנא': ליל שמורים הוא לה' וגו' שמורים לכל בני ישראל לדורותם (שמו' י"ז מנ).

פרק רכ"א * דחקות במצוות שעל הסדר * וכו' ז דיבורים.

(קשו"ע: קיח' י; קיט' רח, י"ב)

א אפי' מי שאינו שותה יין כל השנה מפני ששתייתו קשה לו, צריך לדחוק עצמו ולשחות ד' כוסות. ומוחר לו למזגן במים, ובלבד שישתייר ביין יותר מאחד משהה במים (פ' קל' ג). אי אפשר לו אף במויגה, יוצא אפי' בכוסות של מי רבש (מעד) במקום ששותין אותן חליפין ליין (חמר מדינא). ואין צריך לומר שיוצא ביין צימוקים (ס"ד).

ב מי שאינו יכול ללעוס כזית של מצה כמות שהיא, רשאי לרככה במים. זקן או חולה רשאיין לשרותה אפי' ביין או בשאר משקין; ובלבד שיזהרו בה, שלא ישרוה עד שחפסיד צורח פה וחהא יורדת מברכת המוציא (פ' קנ"ה ה).

ג חולה שאינו יכול לאכל מרור כדי כזית כשיעורה הגדול (פ' הגיעורין) מברך על כזית כשיעורה הקטן. וכמה הוא? כשליש ביצה קטנה. אינו יכול לאכול מרור כלל, מגיע ירק מר אל פיו וטועם טעמו לזכר בלבד, ובלא ברכה.

ד נאבדה לו פרוסה שהצניעה לשם אפיקומן, ועדין חתיכה ממצות של מצוה לפניו, אוכלת באפיקומן. כלו לו אותן המצות, יוצא ידי אפיקומן בכל מצה שהיא.

ה שכח לאכל אפיקומן וכבר חבע לזימון (פ' קמ"ז ז), חוזר לאכילת אפיקומן. ואע"פ שאותה חביעה היחה נידונית היסח הדעת בשאר כל סעודה (פ' קל"א א), אינו צריך לחזור ולברך ברכת המוציא. שכן באכילת של מצוה אנו סומכין על שלחנו של מקום כאורח על שלחנו של בעה"ב (ס"ה). המדקדק חוזר ונוטל ידיו, הואיל ואין כאן ספק חזרת ברכה משום נטילה (פ' קמ"ז ז).

ו שכח לאכל אפיקומן וכבר התחיל ברכת הון, גומר ברכותיו. משגמרן, נוטל ידיו ומברך המוציא על אפיקומן. אכלה, חוזר ומברך ברהמ"ז. מעכשיו מברך בופה"ג ושותה כוסו. — לא נזכר עד לאחר שכבר שחה כוס שלישי, אף הוא חוזר לאכילת אפיקומן בדרך האמור. והוא חוזר ומברך ברהמ"ז ושלא על הכוס, שלא יהא כמוסיף על ד' כוסות. הלכך היה רגיל לבכך ברהמ"ז על הכוס חדיר, כוון שברך ברהמ"ז ראשונה, סומך על מצה שאכל ואינו חוזר לאכילת אפיקומן.

ז יש מקומות נוהגין שהמסדר לובש לבנים (קיעטעל, סארגענעס). וא"כ אף הם יהיו מוכנים לו מבעור יום (פ' יט"ו ט). אכל אינו לובשן. ואלו שאר כל הדברים,

הרי הוא חייב בהם ככל אדם ואפי' בהסיכה. קבר מחו בעי"ט ולא נהג אכלות קודם חשיכה (פ' רל"ט ט), אינו מיסב.

פרק רכב * עבודות לפסח * וכו' ח דיבורים.

(שו"ע או"ח: תפח"ג; תצ. קשו"ע: קכ"א, ה)

א כללותיהן של עבודות, ערבית שחרית מוסף ומנחה ליו"ט (פ' יא"י) ולחזה"מ (פ' יד"י) כבר אמורות. ואלו הן פרטותיהן לפסח: בקדוש היום שבכל החפלות, וכן בקידוש שעל הכוס אומרים, „את יום חג המצות הזה זמן חרותנו“.

ב יום ראשון. לקריאת התורה (פ' כא') מוציאים שני ספרים ומעלין חמשה. היתה שבת מעלין שבעה (פ' כ"א). ספר ראשון קורין בו (מצות הפסח שבס' בא): ויקרא משה וגו' משכו וקחו וגו'. בספר שני קורין ע"ג המפטיר (קרבן המועד שבס' פינחס): ובחדש הראשון בארבעה עשר יום וגו'. והוא מפטיר (בפסח יהושע): בעת ההיא אמר ה' אל יהושע וגו' (יהוש' ה'). — ממוסף שלו ואילך שוב אין אומרים משה"ר (פ' ל"ג). בחזרת המוסף לש"ץ אומרים פיוטי „טל“ (שבת ובקשה).

ג יום שני. ערבית שלו מתחילין במצות ספירת העומר (פ' רכ"ט ג, ח). ואפי' חל יום ראשון להיות בשבת אומרים כליל שני מערבית הקבועה לו (פ' יא"י ג) מפני סדר קצירת העומר שנחפרש בה; שכליל שני היו קוצרין אותו. — לקריאת התורה הוצאת ספרים והעלאה כביום ראשון. בספר ראשון קורין (מצות מועדות שבס' אמור, ומתחילין): וידבר ה' וגו' שור או כשב וגו'. בספר שני קורין ע"ג המפטיר כביום א'. והוא מפטיר (בפסח יאשיהו): וישלח המלך ויאספו וגו' (מלכ"ג, כג').

ד חול המועד. בכל יום ויום מוציאים שני ספרים ומעלין ארבעה. יום א' קורין בספר ראשון ע"ג כהן לוי וישראל: וידבר ה' וגו' קדש לי כל בכור וגו' (שמו"ג). יום ב': אם כסף חלוה וגו' (שם כג', כג'). יום ג': ויאמר ה' אל משה פסל לך וגו' (שם לד'). יום ד': וידבר ה' וגו' במדבר סיני וגו' (נמד' ט'). סימן לאותן ד' קריאות: קדש, בכספא, פסל, במדברא; וכלן הזכר בהן או פסח או חג המצות. ובארבעתן קורין בספר שני ע"ג הרביעי (קרבן המועד שבס' פינחס, ומתחילין): והקרבנם.

ה שבת חזה"מ. לעולם (מעלין שבעה ועל גבם) קורין בספר ראשון: ויאמר משה וגו' ראה אחת אומר וגו', ונמשכין וקורין: ויאמר ה' וגו' פסל לך וגו' (ד"ד). היתה שבת זו יום ג' של חזה"מ, הרי מוטב. היתה יום א', קורין בימים שלאחריה: קדש, בכספא, במדברא. בספר שני קורין ע"ג המפטיר: והקרבנם. והוא מפטיר (בנבואה אמורה דרך משל על גאולה העתידה): היתה עלי יד ה' וגו' (יחזק' לז'). ברכות הפטרה חוה"מ בהן: ברוך מקדש השבת, ואינו מוכיר של יו"ט (פ' נא"ח).

ו נוהגין לקרות באותה שבת מגילת שיר השירים (פ' קנ"ו ו), ואין מברכין על קריאתה. קדיש יתום, הוצאת ספרים. חל אחרון של פסח להיות בשבת, קורין מגילת שיר השירים באותה שבת.

ז יום שביעי. לקריאת התורה מוציאים שני ספרים ומעלין חמשה. ספר ראשון קורין בו (שירת הים ששוררוה ביום ז' ליצ"מ, ומתחילין): והי בשלח פרעה. בשני קורין ע"ג המפטיר: והקרבנם. והוא מפטיר (שירה כנגד שירה): וידבר דוד